

Pandemi Etki Analiz Raporu

2021

TURKONFED Resmi yayınıdır. Her hakkı saklıdır.

TURKONFED Adres: Refik Saydam Cad. Akarca Sok. No.41 Tepebaşı Beyoğlu/İstanbul
+90 212 251 73 00 / +90 212 251 58 77 / info@turkonfed.org / turkonfed.org

     /turkonfed

Yazar

Semuhi Sinanoğlu

Yayın / Editoryal Hazırlık

Erhan Arslan
Güniz Şengün

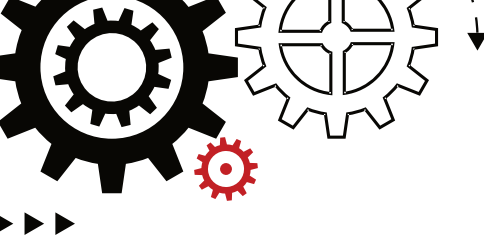
Grafik Tasarım

Osman Balaban

Yasal Uyarı: Bu raporda yer alan yazı, resim ve fotoğraflar izin alınmadan yayımlanamaz, çoğaltılamaz. Kaynak gösterilmek kaydıyla yayımlanabilir.

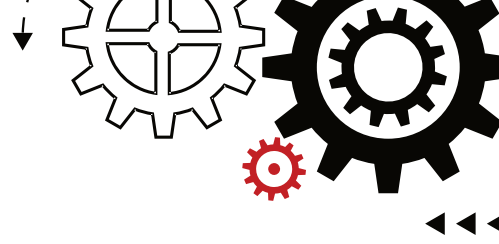
Pandemi Etki Analiz Raporu

2021

1. YÖNETİCİ ÖZETİ

- Aralık 2020-Ocak 2021 tarihlerinde online olarak gerçekleştirilen anketimizin amacı, üyelerimiz arasında pandeminin etkilerine dönük bir nabız yoklaması yapmaktır. Temsili bir örnekleme dayanmayan anket bulguları, sadece ankete katılan şirketler özelinde tanımlayıcı istatistiklerden oluşmaktadır.
- Pandeminin etkileri açısından ankete katılan şirketlerin faaliyet gösterdikleri sektörler arasında ayrışma gözleniyor. Makine ve tekstil hariç diğer imalat sektörlerinde faaliyet gösteren şirketler görece diğer sektörlerden pozitif yönde ayrışırken, pandemiden olumsuz yönde en çok etkilenen sektör olarak konaklama ve yiyecek hizmeti göze çarpıyor.
- Pandemiyle mücadelede devlet desteğine en çok ihtiyaç duyan sektör, konaklama ve yiyecek hizmeti sektörü. Pandeminin olumsuz etkisi arttıkça, devlet desteğine duyulan ihtiyaç da artıyor. Bu destek taleplerinin başında teşviklerin ve finansal kaynakların artırılması ve esnaf ve KOBİ'lere hibe desteği geliyor.
- Ankete katılım gösteren şirketlerin önümüzdeki döneme dair risk algısı yüksek. En büyük risk faktörü olarak müşteri talebinde azalma öne çıkıyor. Risk algısının sektörel kırılımını incelediğimizde, risk algısı görece en düşük şirketler, mesleki ve teknik hizmet faaliyetleri yürüten şirketler iken risk algısı görece en yüksek olan sektörün makine-imalat sektörü olduğunu görüyoruz. Bu risklerin başındaysa tedarik zincirinde aksamalar geliyor.
- Ankete katılım gösteren ve makine imalat sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin yaklaşık yüzde 90'ı pandemi döneminde tedarik zincirinde sorun yaşadığını bildirmiş. Çeşitli sebeplerle en çok tedarik sorunu yaşayan sektörler arasında makine ve diğer imalat sektörleri yer alıyor.

2. Arka Plan

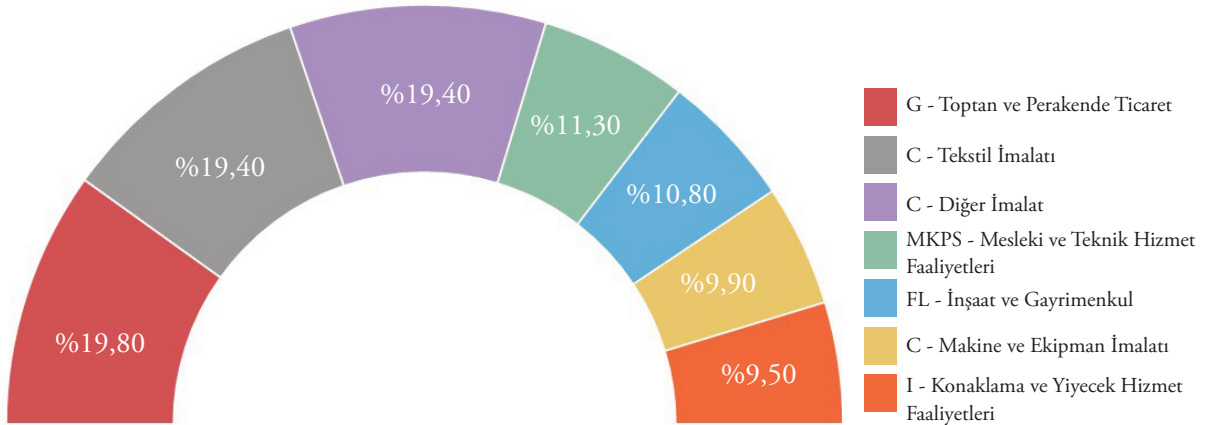
Pandemi ile mücadele kapsamında alınan çeşitli önlemler arasında bazı sektörel faaliyetlerin kısıtlanması ve durdurulması yer alıyordu. Mart-Haziran 2020 tarihleri arasında faaliyeti durdurulan ya da kısıtlamaya tabi tutulan sektörler arasında en başta konaklama ve yemek hizmetleri gelmekteydi. Serdar Sayan ve Ayla Alkan'ın yaptığı bir modellemeye göre bu kapanmaların¹ Türk ekonomisinde yaklaşık olarak neden olduğu üretim kaybı 13 milyar dolara tekabül ediyor.

Pandeminin sektörler üzerindeki etkisinde farklılıklar gözlemlenmektedir. Her ne kadar pandemi bütün ekonomiyi etkisi altına alsada bazı şirketler, görece daha fazla zarar gördüler. Bunların başında konaklama ve yiyecek sektörü geliyor. TÜSİAD'ın yakın zamanda gerçekleştirdiği bir anketin sonuçlarına göre,² konaklama ve yiyecek sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin neredeyse yarısı zorunlu ödemelerinde çok zorlanırken, bu oran imalat sanayi için sadece yüzde 7. Yine aynı anketin bulgularına göre konaklama ve yiyecek hizmeti sektöründeki şirketlerin neredeyse yüzde 80'i kısa çalışma ödeneğinden yararlanmıştır. KPMG'nin yayımladığı bir rapora göre³ pandeminin ekonomik anlamda olumsuz etkileri, enerji, ilaç, kimya ve endüstriyel üretim sektörlerinde görece daha az hissedilmiştir. Yine aynı rapora göre endüstri-üretim sektörlerinde faaliyet gösteren şirketlerin pandeminin etkisini en çok hissettiği alanlar düşen satışlar ve tedarik zincirindeki aksaklıklarken, hizmet-servis sektörlerinde satışlarda düşüş ve likidite sorunları ön plana çıkmaktadır.

3. Anket ve Örneklem

Bu anketin amacı, COVID19'un üyemiz olan şirketlere ve çalıştıkları sektörlere olan etkisine dair izlenimler edinmektir. Aralık 2020 - Ocak 2021 tarihleri arasında online olarak gerçekleştirilen anketimizi, 252 üyemiz yanıtladı. Şekil 1, bu raporda sunulan analiz için kullanılan örneklemdeki şirketlerin NACE kodlarına göre sektörel dağılımını göstermektedir.

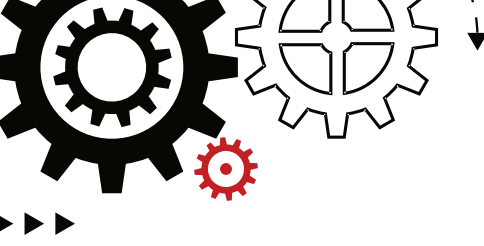
Şekil 1 - Şirketlerin Sektörel Dağılımı

¹https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2020/tarisma_tebliğleri/covid19_salginina_karsi_kapanmanin_turkiye_ekonomisine_maliyetinin_yenilikci_bir_arz_yonlu_girdicikti_yaklasimiyla_kestirimi.pdf

²<https://tusiad.org.tr/tum/item/10586-covid-19-krizinin-i-sletmeler-uzerindeki-etkilerinin-anket-sonuclari-aciklandi>

³<https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2020/04/is-dunyasi-gozunden-covid-19-un-etkileri-anketi.pdf>

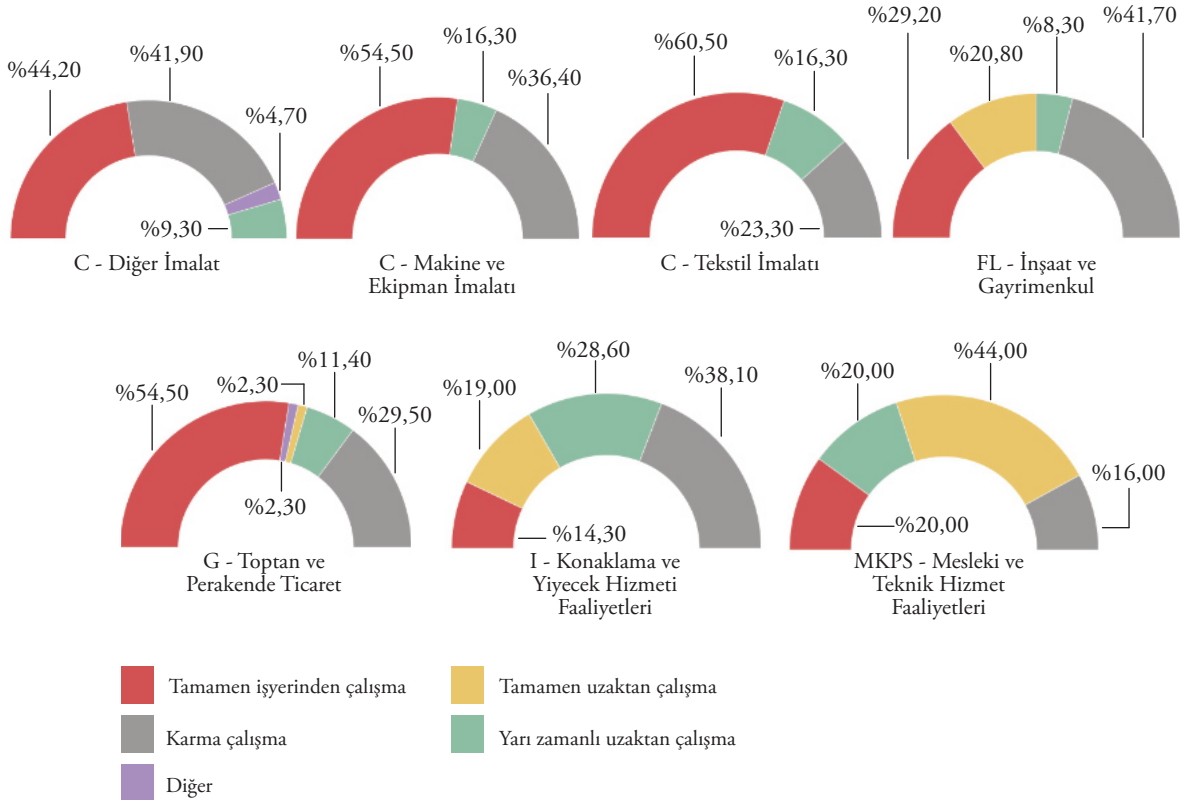
Anketimizde, pandeminin etkilerini anlamak için çeşitli sorular yöneltildi. Öncelikle pandeminin şirketlerin çalışma düzenini, faaliyet ve finansman durumlarını, tedarik zincirlerini nasıl etkilediği ve bu etkilere karşı şirketlerin nasıl stratejiler geliştirdiği soruldu. Ayrıca pandemiyle mücadelede şirketlerin iş dünyası sivil toplum kuruluşlarından ve hükümetin ekonomi politikalarından beklentileri irdelendi. Anket, temsili bir örnekleme dayanmadığı için sektörlere dönük genellemeler yapmak mümkün değildir. Bu yüzden anketimizde sunulan bulgular, sadece ankete yanıt vermiş şirketler özelinde değerlendirmelerdir.

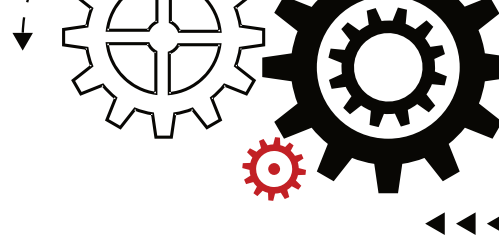
4. Bulgular

4.1. Çalışma Düzeni

Şekil 2 anketimizi yanıtlayan şirketlerin sektörlerine göre çalışma düzenlerinin nasıl etkilendiğini gösteriyor. Bekleneceği üzere, mesleki ve teknik hizmet faaliyetinde bulunan şirketlerin yaklaşık yüzde 80'i ya kısmen ya tamamen işyerinden çalışmayı bırakmışken, imalat sektörlerinde faaliyet gösteren şirketlerin yaklaşık yarısı işyerinden tamamen çalışmaya devam etmişler. Karma çalışmaya ya da yarı zamanlı uzaktan çalışmaya geçen imalat şirketlerinde bu durum, ağırlıklı beyaz yakalı çalışanlar için geçerli olmuştur.

Şekil 2 - Pandemide Çalışma Düzeni

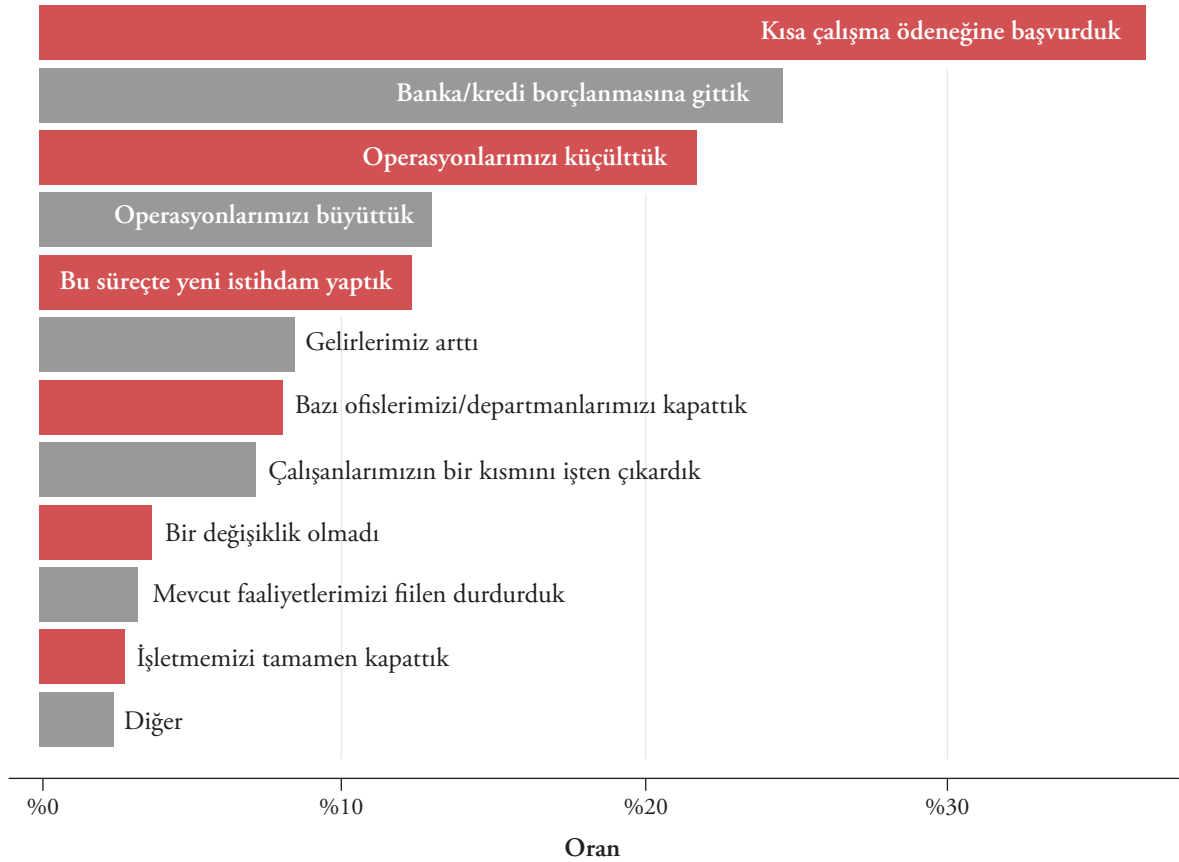

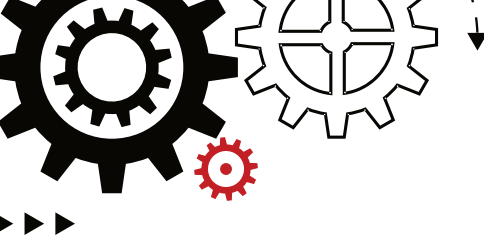

4.2. Pandemiden Etkilenme Durumu

Pandeminin etkileri, anketimizi yanıtlayan şirketler arasında farklılık gösteriyor. Örneğin, şirketlerin yaklaşık yüzde 40'ı kısa çalışma ödeneğine başvurmuş, yaklaşık beşte biri operasyonlarını küçültmüş, yaklaşık dörtte biri kredi borçlanmasına gitmiş ve yaklaşık yüzde 8'i çalışanlarını işten çıkartmış. Öte yandan ankete katılım gösteren işverenlerin yaklaşık yüzde 27'si pandeminin işletmelerine dönük en az bir pozitif etkisinden bahsetmiş. Ankete katılan üyelerimizin yaklaşık yüzde 12'si yeni istihdam yaptıklarını ifade ederken, yine yaklaşık yüzde 12'si operasyonlarını büyütüp gelirlerini artırmış. Pandemiden etkilenmediğini ifade edenlerin oranı ise sadece yaklaşık yüzde 4. Şekil 3, pandemiden etkilenme durumuna göre anketimizi yanıtlayan şirketlerin oranını özetliyor.

Şekil 3 - Pandeminin Etkileri

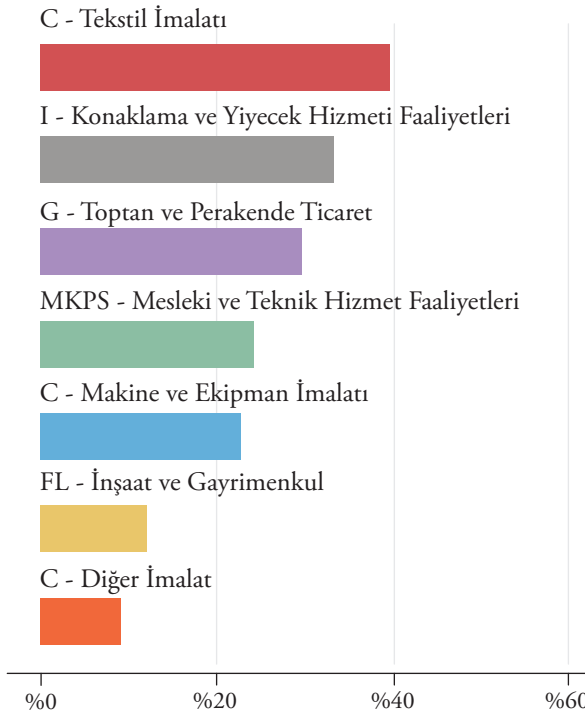

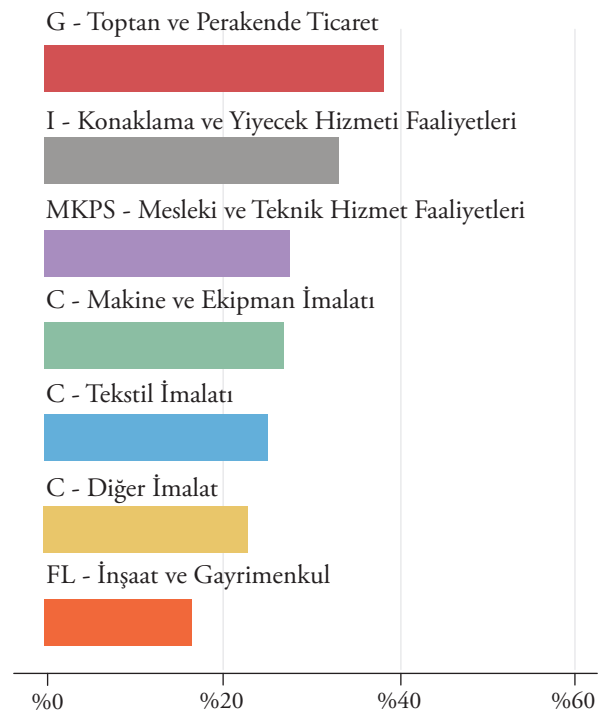
Pandeminin etkilerinin sektörel kırılımında da bir ayrışma gözlemleniyor. Anketimizi yanıtlayan ve tekstil sektöründe çalışan şirketlerin yüzde 40'ının, konaklama ve hizmet sektöründe çalışanların yaklaşık üçte birinin operasyonlarında küçültmeye gittiğini gözlemliyoruz. Buna karşılık makine ve tekstil harici imalat sektörlerinde (diğer imalat) çalışan şirketlerdeyse bu oran sadece yüzde 9 (bkz. Şekil 4). Bu diğer imalat sektörlerinden anketimizde yer alan şirketlerin yaklaşık yüzde 16'sı operasyonlarında büyümeye gittiklerini belirtirken, yaklaşık dörtte biri de pandemi sonrası yeni istihdamda bulunmuş. Kredi borçlanmasına giden şirketlerin sektörler göre oranına baktığımızdaysa toptan ve perakende ticaretinde ve konaklama-hizmet sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin başı çektiğini görüyoruz (Şekil 5). Sektör bazında oranlara baktığımızda kısa çalışma ödeneğine en çok başvuran sektörsel, konaklama-hizmet sektörü olmuş. Anketimizi cevaplayanlar arasında, konaklama-hizmet sektörünün yaklaşık yüzde 68'i kısa çalışma ödeneğine başvurmuş (Şekil 6).

Pandeminin bütün farklı boyutlarıyla sektörler genel etkisini ölçmek için bir endeks hazırladık⁴. Şekil 7 bu endeksin sektörel kırılımını gösteriyor. Buna göre, anketimizi yanıtlayan şirketler özelinde, diğer imalat sektörü ile inşaat ve gayrimenkul sektörü, örneklem ortalamasından istatistiksel olarak anlamlı biçimde pozitif olarak ayrışırken, tekstil ve konaklama-yiyecek hizmet sektöründe faaliyet gösteren şirketler negatif ayrışıyor. Örneğin, anketimizi yanıtlayan diğer imalat sektörlerinde faaliyet gösteren şirketlerin yüzde 40'ı pandeminin en az bir pozitif etkisinin olduğunu ifade etmiş. Buna karşılık, konaklama-hizmet sektöründen olumlu en az bir etki sayan örneklemimizde sadece üç şirket var.

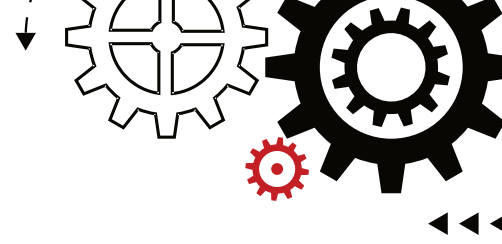
Şekil 4 - Operasyon Küçültme

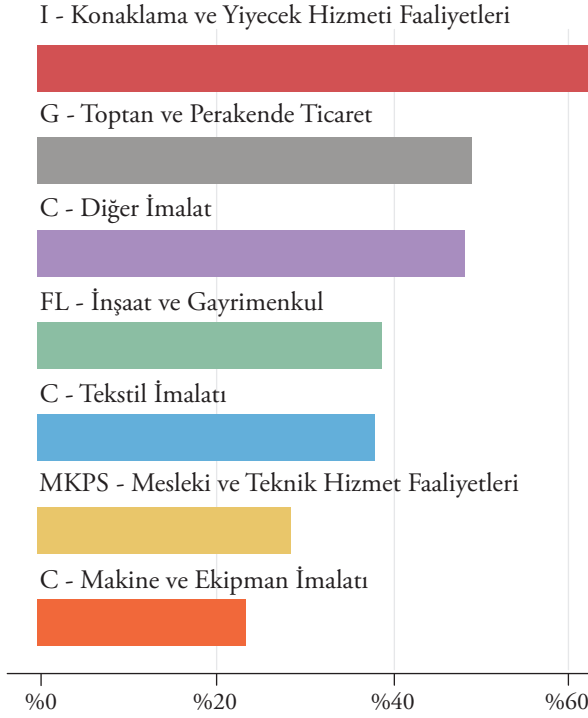
Şekil 5 - Kredi Borçlanması

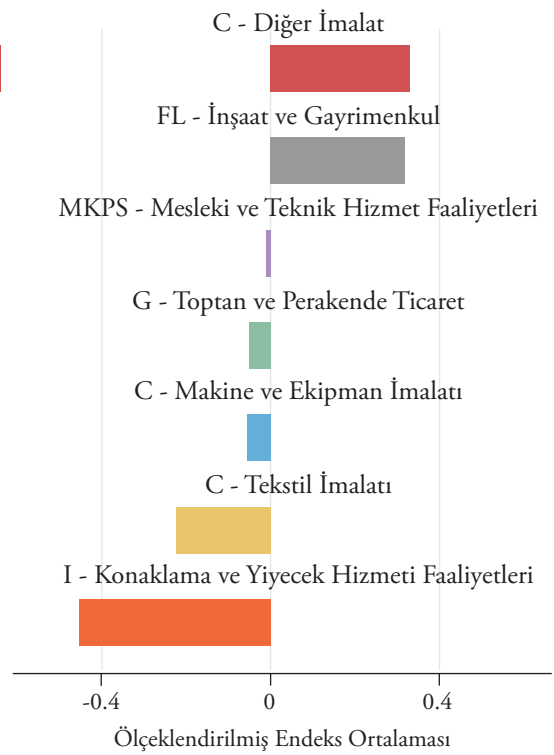
⁴İki parametrelili madde tepki kuramı ölçümü kullanılmıştır.

Şekil 6 - Çalışma Ödeneği

Şekil 7 - Pandemiden Etkilenme

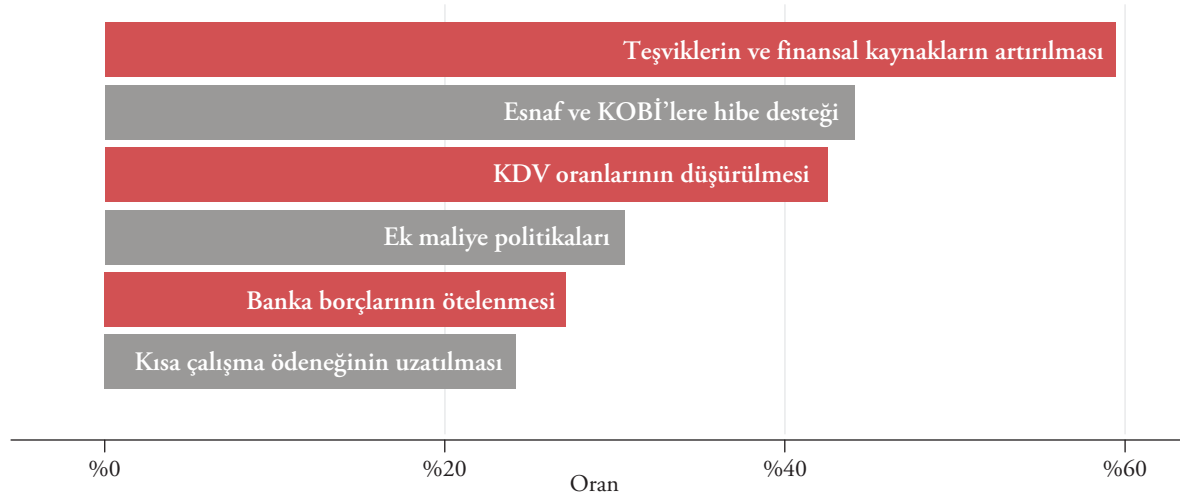
4.3. Pandemiyle Mücadelede İhtiyaçlar

Pandemiyle mücadelede şirketlerin çeşitli konularda desteğe ihtiyaçları var. Bunların başında teşviklerin ve finansal kaynakların artırılması geliyor. Anketimize katılan şirketlerin yüzde 60'ı bunu bir ihtiyaç olarak belirtmiş. Bunun dışında anketimize katılan şirketlerin yaklaşık yüzde 45'i esnaf ve KOBİ'lere hibe desteği gerektiğini ifade ederken, yaklaşık yüzde 42'si KDV oranlarının düşürülmesi gerektiğini belirtmiş (bkz. Şekil 8).

İhtiyaçların sektörlere göre kırılımına baktığımızda konaklama-hizmet sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin oransal olarak hemen hemen her ihtiyaç alanında başı çektiğini görüyoruz. Anketimize katılan ve bu sektörlerde faaliyet gösteren şirketlerin yaklaşık yüzde 80'i teşviklerin ve finansal kaynakların artırılmasına, yüzde 62'si hibe desteğine, yüzde 57'si banka borçlarının ötelenmesine ihtiyaç duyduğunu belirtmiş (Şekil 11).

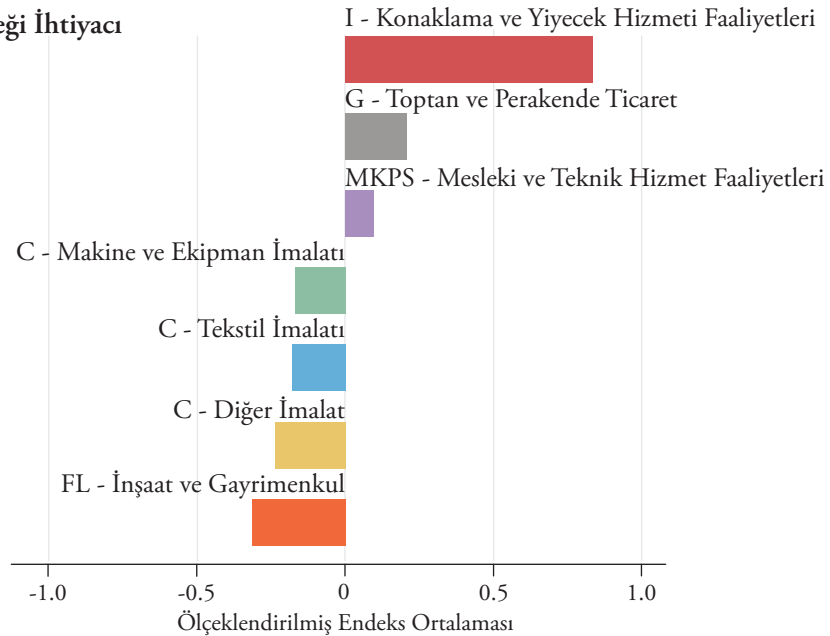

Şekil 8 - Devlet Desteği İhtiyacı

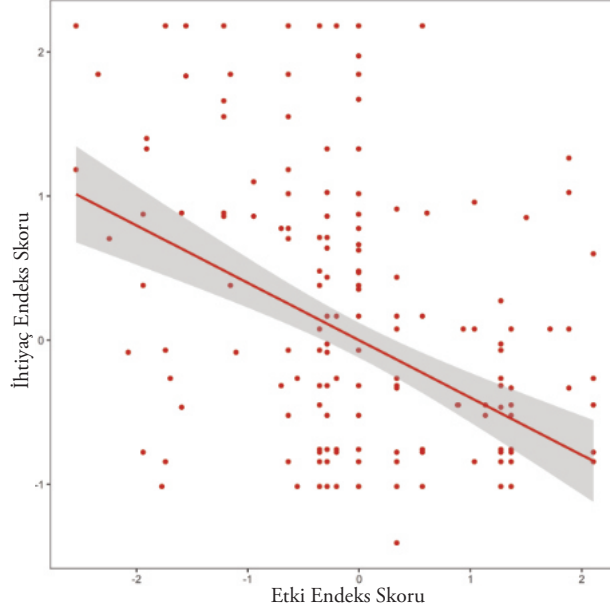
Bütün bu farklı ihtiyaçları göz önünde bulundurarak sektörlerin devlet desteğine genel ihtiyacını ölçmek için bir endeks hazırladık⁵. Şekil 9 bu endeksin sektörel kırılımını gösteriyor. Konaklama-hizmet sektörü, devlet desteğine en çok ihtiyaç duyan sektör olarak örneklem ortalamasından istatistiksel olarak anlamlı biçimde ayrışıyor. Diğer taraftan, inşaat-gayrimenkul ve diğer imalat sektörleri, görece ve istatistiksel olarak anlamlı biçimde devlet desteğine en az ihtiyaç duyan sektörler olarak göze çarpıyor. Etki ve ihtiyaç endeks skorlarını karşılaştırdığımızda görüyoruz ki pandeminin olumlu etkisi arttıkça, devlet desteğine duyulan ihtiyaç da azalıyor (Şekil 10).

Şekil 9 - Devlet Desteği İhtiyacı

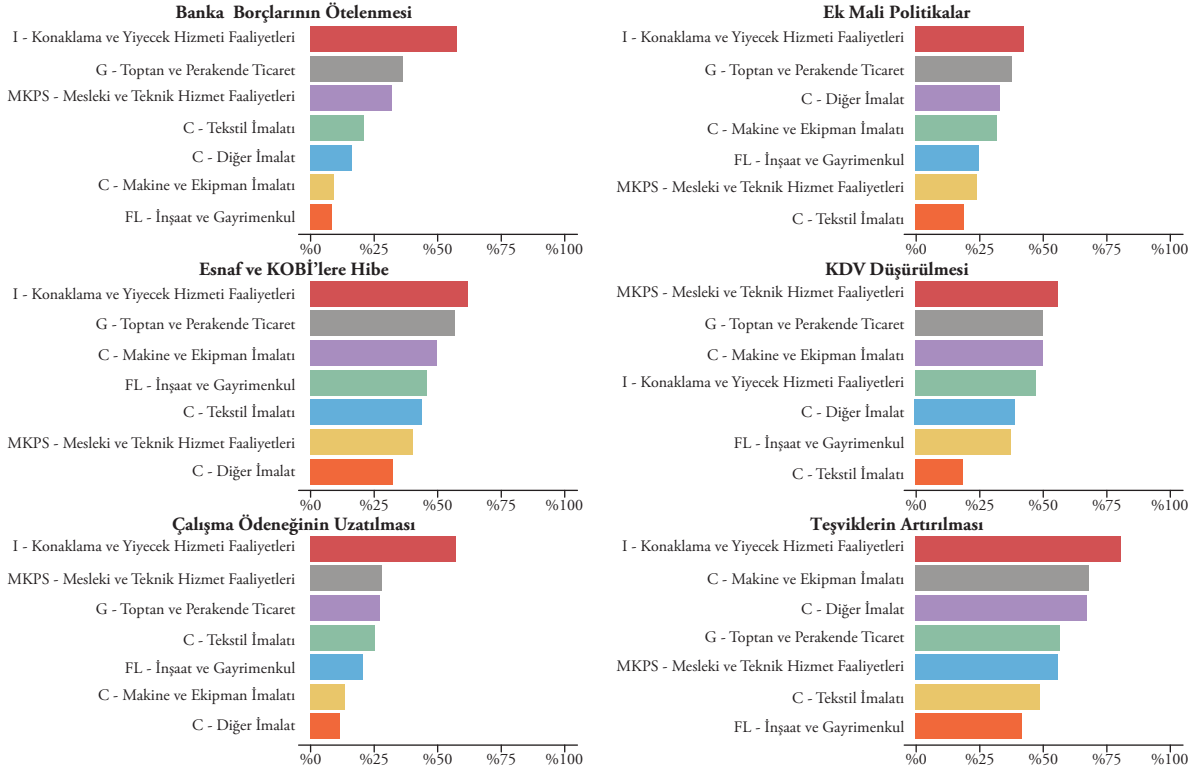

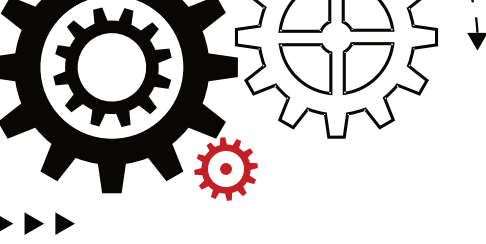
⁵İki parametrelili madde tepki kuramı ölçümü kullanılmıştır.

Şekil 10

Şekil 11 - Pandemiyle Mücadelede İhtiyaçlar

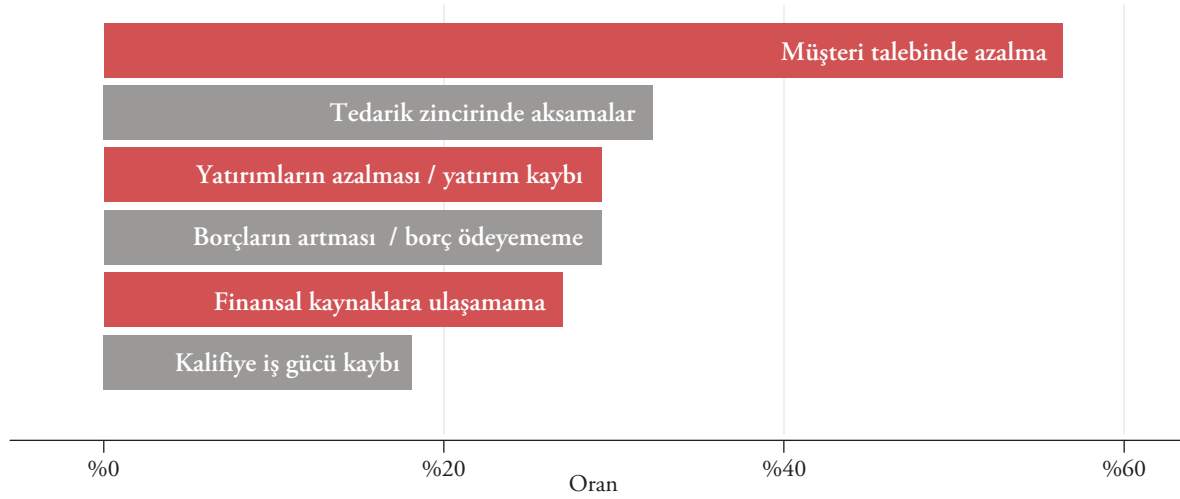

4.4. Risk Algısı

Anketimize katılım gösteren şirketlerin önümüzdeki döneme dair risk algısı yüksek. Örneklemimizdeki şirketlerin neredeyse tamamı gelecek döneme dair en az bir risk faktörü gördüğünü belirtmiş. Bunların başındaysa müşteri talebinde azalma geliyor: Şirketlerin yüzde 60'ı bunu bir risk faktörü olarak değerlendiriyor. Bunu yüzde 35 oranıyla tedarik zincirinde aksama riski takip ediyor (Şekil 12).

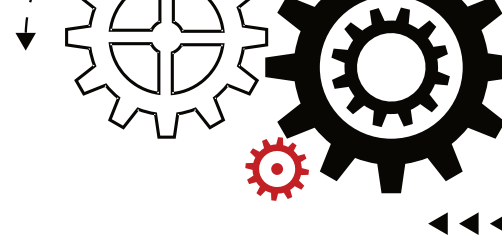
Şekil 12 - Risk Algısı

Sektörlere göre risk algısını değerlendirdiğimizde, risk faktörlerinin farklılaştığını görüyoruz. Anketimizi cevaplayanlar içinde konaklama-hizmet sektörü, oransal olarak borçların ödenememesi, talepte azalma ve finansal kaynaklara ulaşamama konularında risk algısı en yüksek sektör. Bu sektörde faaliyet gösteren şirketlerin yaklaşık yüzde 70'i müşteri talebinde azalmayı risk olarak görürken, yüzde 62'si önümüzdeki dönemde borçlarının artmasından veya borçlarını ödeyememekten endişe duyuyor. Buna karşılık makine ve ekipman imalatı sektörü, oransal olarak tedarik zincirinde muhtemel aksamalar ve kalifiye işgücü kaybı konularında risk algısı en yüksek sektör. Anketimize katılan firmalardan bu sektörde faaliyet gösteren şirketlerin yaklaşık yüzde 60'ı tedarik zincirindeki aksamaları önümüzdeki dönemde muhtemel bir risk olarak görürken, yaklaşık yüzde 35'i kalifiye işgücü kaybından endişe duyuyor. Ayrıca neredeyse yarısı yatırım kaybını muhtemel bir risk olarak değerlendiriyor (Şekil 13).

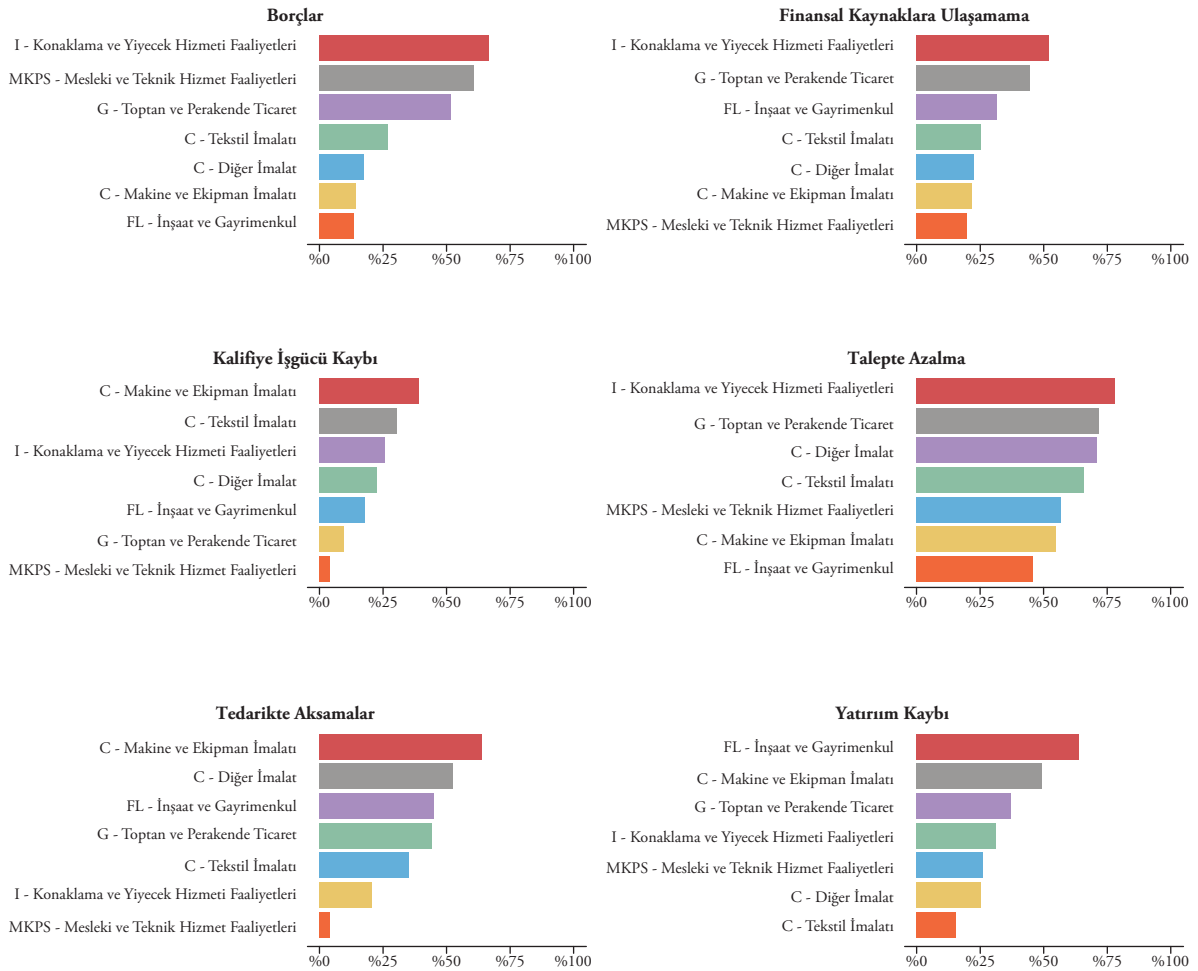
Bütün bu farklı risk faktörlerini göz önünde bulundurarak sektörlerin genel risk algılarını karşılaştırmak için bir endeks hazırladık⁶. Şekil 14 bu endeksin sonuçlarını özetliyor. Buna göre makine imalat sektöründe faaliyet gösteren ve anketimize katılan şirketler, örneklem ortalamasından risk algısının yüksekliği itibarıyla istatistiki olarak anlamlı olacak biçimde ayrışıyor. Öte yandan mesleki ve teknik hizmet faaliyetleri yürüten şirketlerin önümüzdeki döneme dair risk algısı, örneklem ortalamasına nazaran daha düşük.

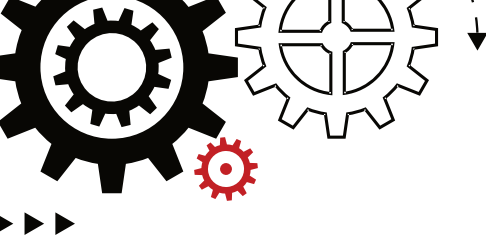
⁶İki parametrelili madde tepki kuramı ölçümü kullanılmıştır.

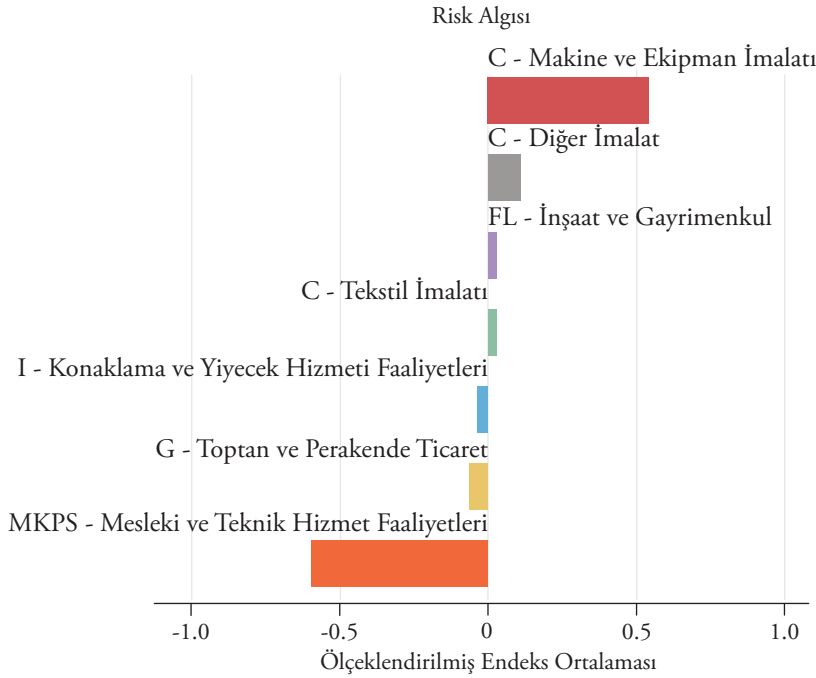
Pandemiden etkilenme ya da devlet desteğine ihtiyaç duyma bakımından örneklem ortalamasından ayrışmayan makine imalat sektörünün risk algısı itibarıyla farklılaşması sebebiyle, tedarik zincirine dönük risk algısına ve şirketlerin buna dair aldıkları tedbirlere yakından bakacağız.

Şekil 13 - Sektörlere Göre Risk Algısı

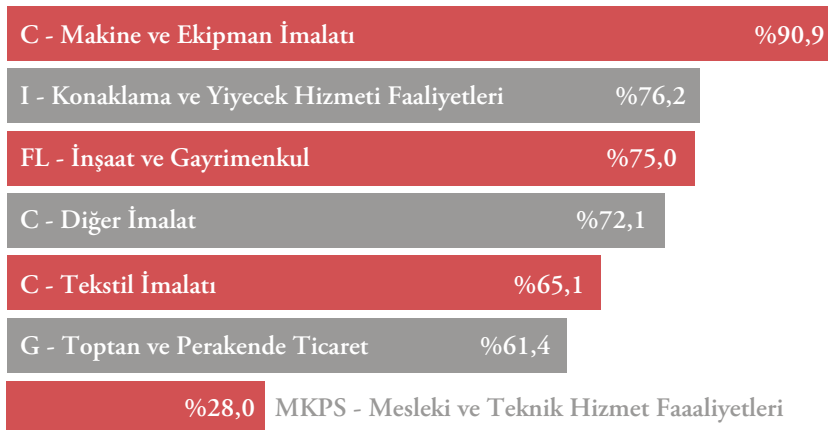
Şekil 14

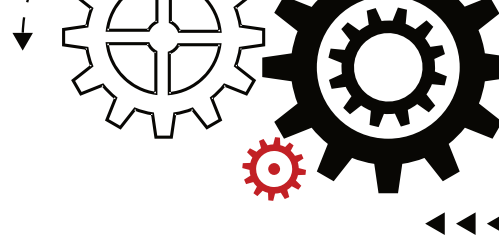

4.5. Tedarik Sorunları

Pandemi sürecinde tedarik zincirinde çeşitli sebeplerle sorun yaşayan şirketlerin sektörlere göre oranını incelediğimizde, makine imalat sektörünün en çok sorun yaşayan sektör olduğunu görüyoruz. Anketimize katılan ve bu sektörde faaliyet gösteren şirketlerin yaklaşık yüzde 91'i tedarik zincirinde pandemi sürecinde bir sorunla karşılaşmış. Bunu yüzde 76'ı ile konaklama-hizmet sektörü ve yüzde 75 ile inşaat-gayrimenkul sektörü takip ediyor (Şekil 15).

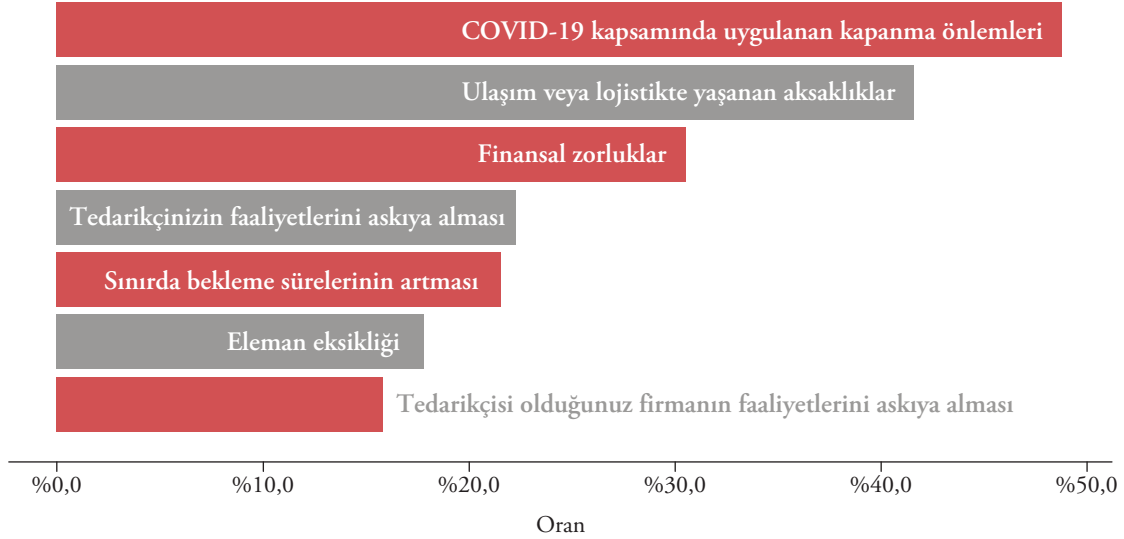
Şekil 15 - Sektöre Göre Tedarikte Aksaklık

Şirketler, tedarik zincirinde çeşitli sorunlarla karşılaşmışlar. Bunların başında hiç kuşkusuz pandemi önlemleri kapsamında uygulanan kapanma önlemleri geliyor - ankete katılan şirketlerin neredeyse yarısı pandemi önlemleri sonucunda tedarik zincirinde aksaklık yaşadığını ifade etmiş. Bunu ulaşım veya lojistikte yaşanan aksaklıklar ve finansal zorluklar takip ediyor (Şekil 16).

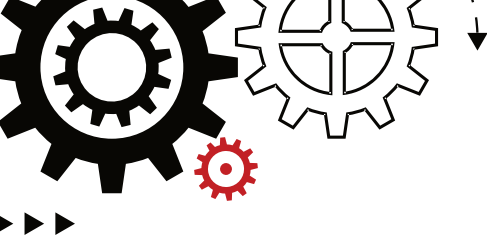
Şekil 16 - Tedarik Zinciri Sorunları

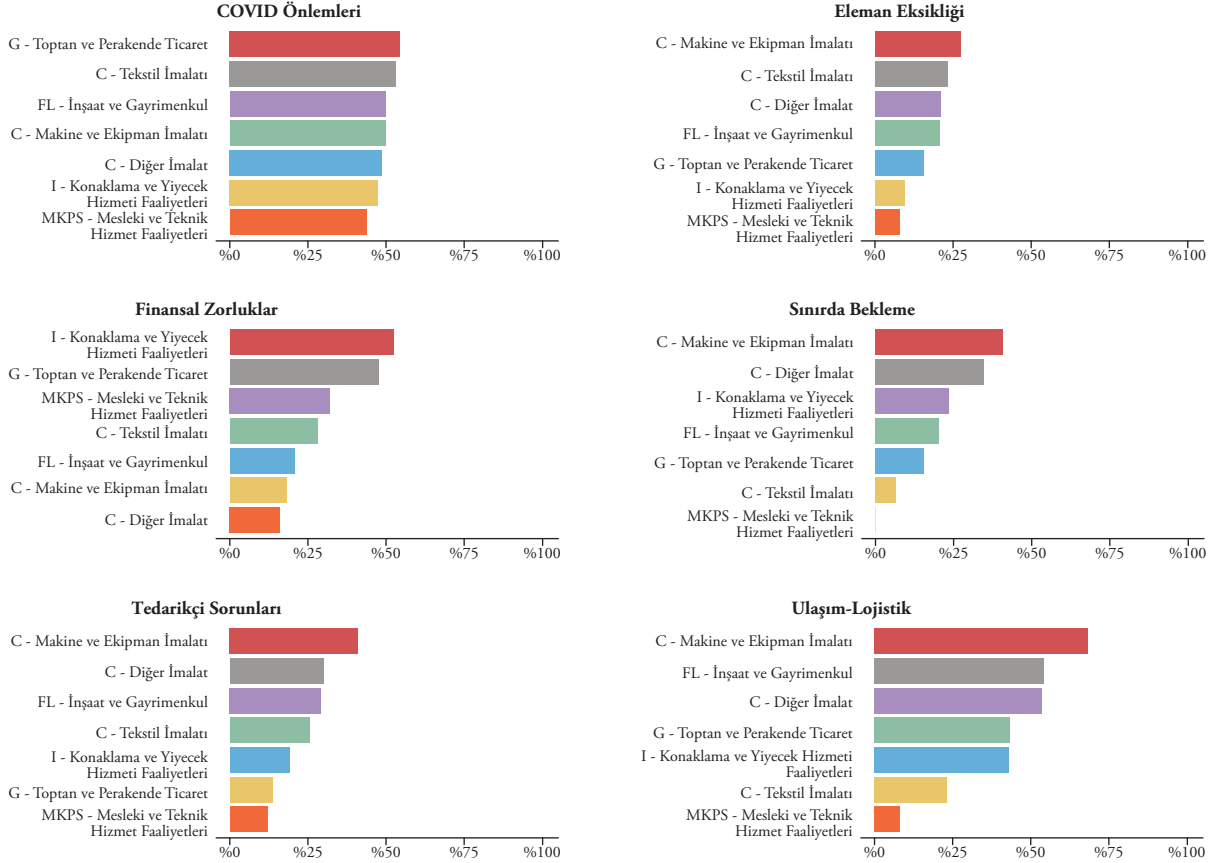
Tedarik zincirinde yaşanan aksaklıkların sektörel kırılımına baktığımızda sektörler arasında farklılaşma gözlemliyoruz. Makine imalat sektörü, oran olarak birçok tedarik sorununda başta geliyor. Örneğin anketimize katılan ve bu sektörde faaliyet gösteren şirketlerin yaklaşık yüzde 70'i ulaşım-lojistik noktasında tedarik zincirinde sorun yaşamışken, yaklaşık yüzde 40'ı sınırdaki bekleme sürelerinden ve yine yaklaşık yüzde 40'ı tedarikçisinin faaliyetlerini askıya almasından ötürü tedarik zincirinde problemle karşılaşmış. Öte yandan, tedarik zincirindeki aksamalarda finansal zorlukların etkin olduğunu belirten şirketlere baktığımızda, konaklama-hizmet sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin neredeyse yarısı bundan mustarip olduğuna işaret etmiş (Şekil 17).

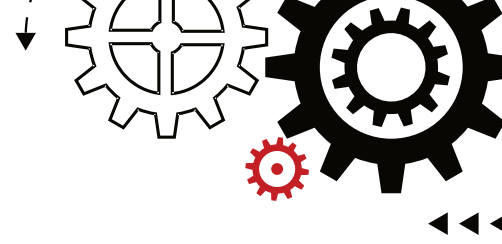
Tedarik zincirlerinde çeşitli sebeplerle yaşanan bütün bu sorunları göz önünde bulundurarak sektörlerin tedarik sorunlarını karşılaştırmak için bir endeks hazırladık⁷. Şekil 18 bu endeksin sonuçlarını özetliyor. Buna göre makine imalat ve diğer imalat sektörlerinde faaliyet gösteren ve anketimize katılan şirketler, örneklem ortalamasından tedarik zincirindeki sorunlar itibarıyla istatistiki olarak anlamlı olacak biçimde ayrışıyor. Öte yandan mesleki ve teknik hizmet faaliyetleri yürüten şirketlerin tedarik sorunları, sektörün doğası gereği örneklem ortalamasına nisbeten daha düşük.

⁷İki parametrelili madde tepki kuramı ölçümü kullanılmıştır.

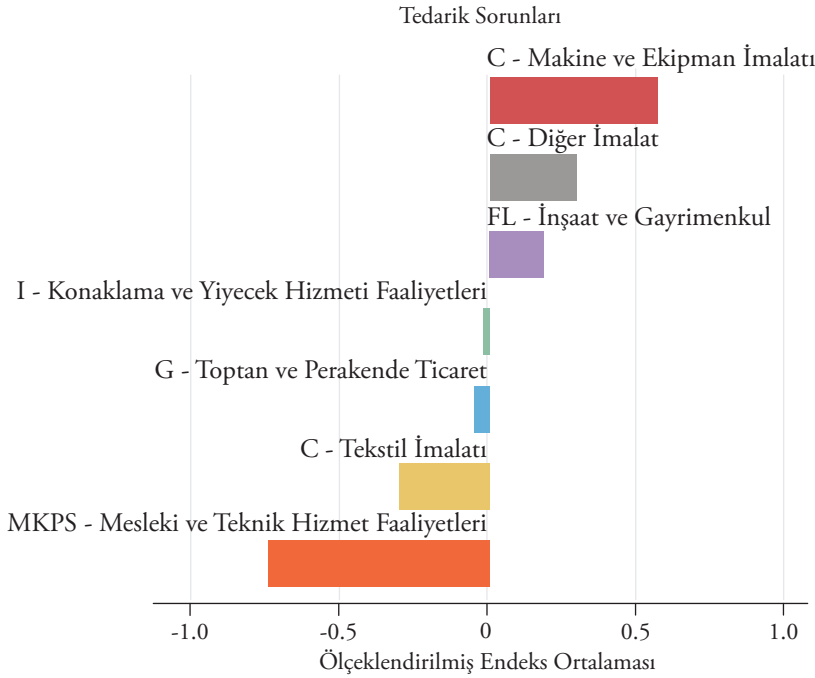

Şekil 17 - Sektörlere Göre Tedarik Sorunları

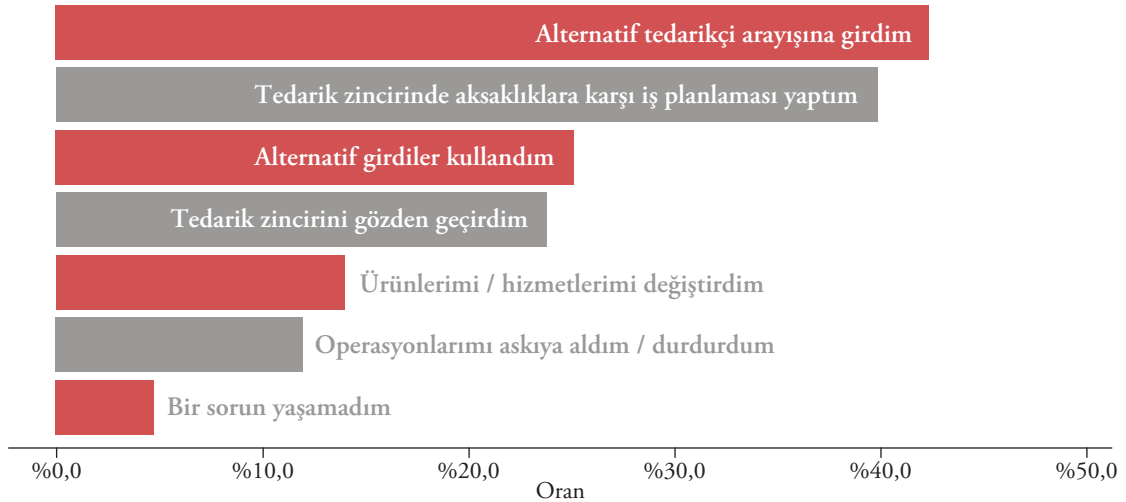

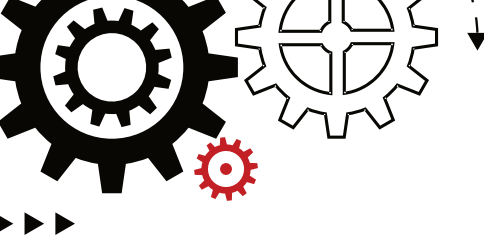
Şekil 18

Tedarik zincirinde yaşanan aksaklıkların çözümü için şirketler çeşitli tedbirler almışlar. Ankete katılan şirketlerin yaklaşık yüzde 42'si alternatif tedarikçi arayışına girerken, yaklaşık yüzde 40'ı iş planlarını tekrar gözden geçirmiş (Şekil 19). Makine imalat sektörü özelinde baktığımızda da aynı temayülü görüyoruz - o sektörde faaliyet gösteren şirketlerin önemli bir kısmı ya alternatif tedarikçi arayışına girmiş ya da iş planlamalarını gözden geçirmiş.

Şekil 19 - Tedarik Sorunlarına Çözümler

5. Dersler ve Öneriler

Anketimize katılan şirket temsilcilerinin pandemi ile mücadelede politika yapım süreçlerinden beklentileri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Sürdürülebilir kalkınma ve rekabet gücünü artıracak üretim odaklı ekonomi politikaları geliştirilme-
lidir ve yerel kalkınma dinamikleri desteklenmelidir.
2. Ekonomi politika yapım süreçleri şeffaf, tarafsız ve hesap verilebilir olmalıdır. Kur ve enflasyon artışı
engellenmelidir.
3. İş dünyası, sivil toplum örgütleri, akademi ve diğer paydaşlar ekonomi yapım süreçlerine katıl-
malıdır.

Pandemi sürecinden çıkarılabilecek en önemli ders ve içgörülerden biri, özellikle böyle büyük ölçekli dışsal şok durumlarında özel sektörü temsil eden STK'ların politika yapım süreçlerine daha fazla entegre edilmesi gerektiğidir. Her ne kadar ekonominin geneli salgının başında topyekun olumsuz etkilenmiş olsa da, sürecin ilerlemesiyle birlikte sektörlerin pandemiden etkilenme şekil ve dereceleri farklılaşmış, bunun neticesinde politika yapım süreçlerinden beklentileri de ayrılmaya başlamıştır. Farklı sektörlerin sorun ve ihtiyaçlarına dönük analizleri ve paydaş toplantılarıyla özel sektörü temsil eden STK'lar, farklılaşan bu ihtiyaçlara dönük politika süreçlerine katkı sağlamaya çalışmışlardır. Anketimize katılan üyelerimizin de en önemli beklentilerinden biri, sektör temsilcilerinin bu politika yapım süreçlerine daha fazla dahil olması ve bulundukları sektörlerin sorunlarına dair çalışmalar yürüterek savunuculuk yapmasıdır.

TÜRKONFED

     /turkonfed

Adres: Refik Saydam Cad. Akarca Sok.

No.41 Tepebaşı Beyoğlu/İstanbul

T: +90 212 251 73 00 - +90 212 251 58 77

E-mail: info@turkonfed.org

turkonfed.org

